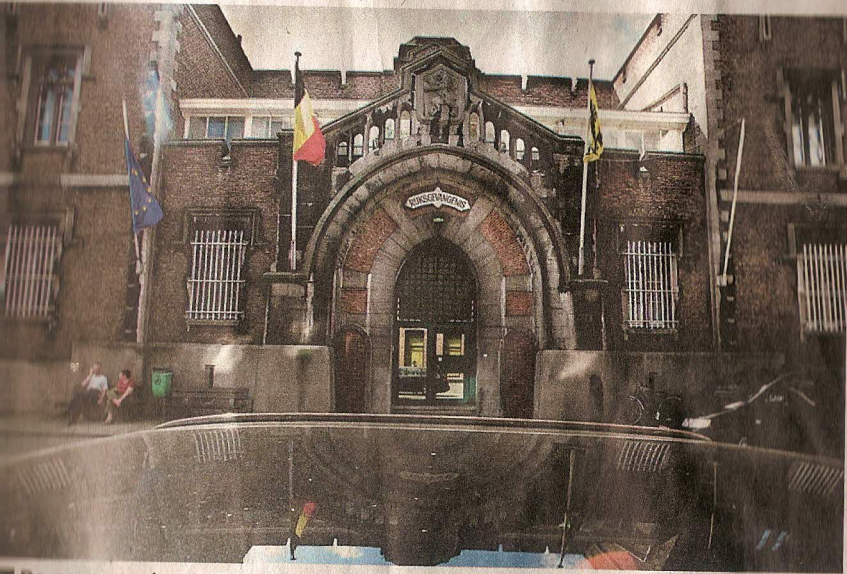

Gevangenis, en het recht
om eruit te ontsnappen

'Gedetineerden hebben de illusie van een uitweg nodig'

De eerste gevangenis waaruit niemand de lippen kan nemen, moet nog gebouwd worden. In Dendermonde is ontsnappen blijkbaar niet zo moeilijk, maar zelfs het beveiligingssysteem van de zwaarbewaakte eilandgevangenis Alcatraz, in San Francisco, bleek niet waterdicht. 'En maar goed ook', reageren criminologen. 'Want overbeveiligde gevangenis creëren kamikazes. Gedetineerden hebben de illusie van een uitweg nodig, anders worden ze zot.'

DOOR MAURITZ STREUMER

FOTO'S TIM ORVEN/RY

De gevangenis van Dendermonde, gebouwd naar het panopticonmodel.

Er zijn in België al minstens vijf notoire 'ontsnappingskoning' claimen. Freddy Horion, Robert, Nordine Ben Allal, Niek Bergmans en Kaplan Murat hadden elk zo'n eigen methode om de cel te ontvluchten. De een al wat doordachter en doeltrefender dan de ander, maar al hun pogingen getuigden van een flinke dosis lef. Om nog maar te zwijgen van Basri Bajrami of Marc Dutroux. Toeval, of zijn gevangenis is echt zo'n lachertje dat ze volkomen voorbijgaan aan hun doel?

"Absoluut niet", zegt Nicole De Clercq, hoofd van het Bestuur der strafinrichtingen. "We mogen die ontappings niet overroepen. De laatste jaren stellen we vast dat het aantal ontappings fors naar beneden gaat."

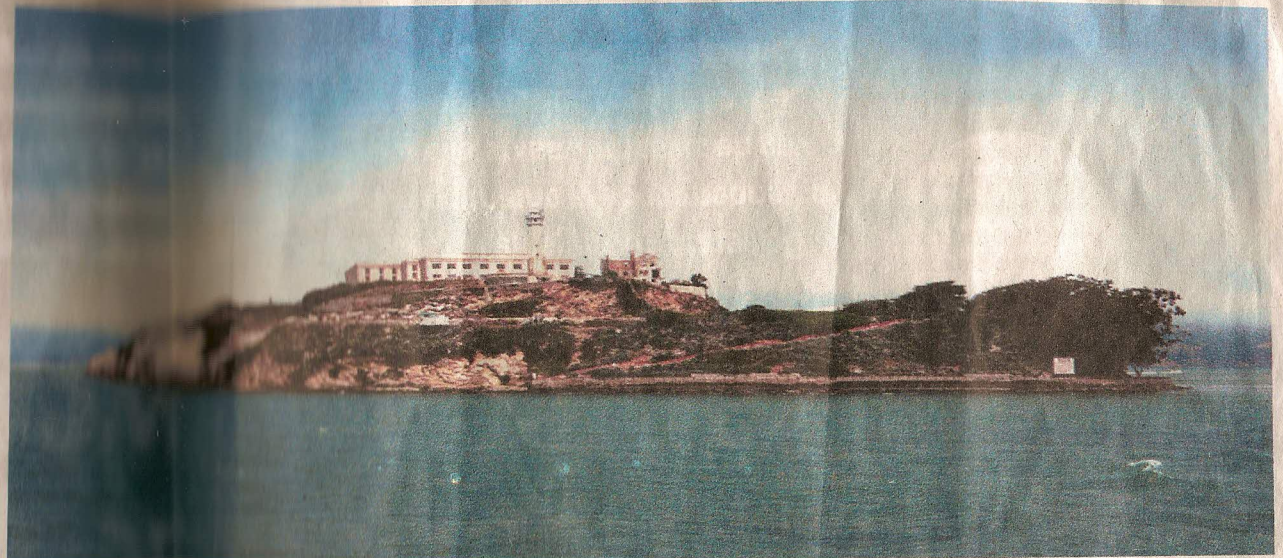
Om de drie à vier dagen ontsnapt er een gedetineerde in ons land, maar ruim 80 procent wordt gevat of geeft zichzelf aan.

1995 ontsnapten nog 296 gevangenen, nu wie 105 uit een zwaar beveiligde gevangenis. De anderen gingen lopen uit vijf open gevangenis, keerden niet

willen omgaan met onze gevangenen", pleit VUB-criminologe Kristel Beyens. "Dat is historisch zo gegroeid."

Tot in de zestiende eeuw waren de gevangenis 'huizen van bewaring', waarin misdadigers wachtten op hun lijfstraffen, hun verbanning of de galg. Later zette men er de gedetineerden aan het werk in een rasphuis "opdat ze toch nog iets zouden opbrengen binnen de gemeenschap". Vergelding was niet langer het enige doel van de straf.

De Brit Jeremy Bentham zag dat anders. In 1791 bedacht hij zijn beroemde panopticonmodel, Grieks voor 'het alziende oog'. De panopticon is het model voor de ideale gevangenis (en bij uitbreiding school, ziekenhuis of fabriek), waarin een klein aantal mensen een groot aantal andere mensen onder toezicht wil houden. Opdat die laatste categorie niets onzichtbaars zou kunnen doen, plaatst Bentham de gevangenen in individuele cellen in een dubbelwandig, cirkelvormig gebouw, met ramen aan alle kanten. In het midden van de cir-

De legendarische eilandgevangenis Alcatraz, alias The Rock, waar ooit topcrimineel Al Capone huisde.

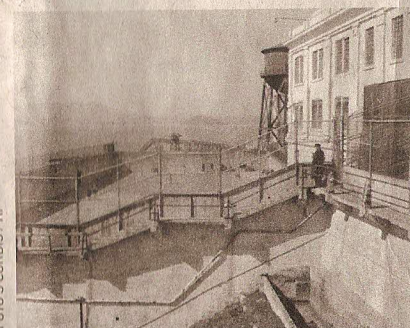

FOTO'S CORBIS/AP

De zwaarbewaakte gevangenis van Alcatraz, in San Francisco.

Ducpétiaux", vertelt onderzoeker Tom Daems, verbonden aan het Instituut voor Strafrecht van de KU Leuven. Ducpétiaux wordt nog altijd gezien als de grondlegger van de penitentiaire instellingen in ons land.

Delinquentie is volgens Ducpétiaux het gevolg van een misgelopen morele ontwikkeling. De gevangenis moet de gedetineerde helpen om zich moreel te herstellen en hem weer te laten op een vlotte

teur hanteert er een opendeurbeleid. Ze zijn dus vrij om rond te lopen overdag. Dat kan natuurlijk alleen omdat de gevangenen er zo lang zitten en dus een zekere band hebben met de bewakers."

Recht evenredig met de humane aanpak, groeide ook het aanvaarden van het ongeschreven recht van iedere gedetineerde: het recht om te ontsnappen. Daems: "Waar mensen samenleven, moet

De vindrijkheid van gevangenen die wel uit zijn op het vrije leven, kent geen grenzen. Het graven van een tunnel, waar bijvoorbeeld Freddy Horion zich onledig mee hield, is een beetje passé sinds celvloer en -muren doorgaans van beton zijn, maar de andere oude truiken van de voor blijven scoren. De meest gebruikte methodes zijn legio. Populair is het innemen van de plaats van een celgenoot die vervoegd vrijkomt. Ook het ruilen van kleren met bezoekers komt vaak voor. De Nederlandse gangster Willem De Wolf was vijf jaar geleden zelfs zo inventief om in ruil voor een flinke som geld in cipersuniform de gevangenis van Antwerpen buiten te wandelen.

Om dit soort identiteitstruken in te dijken, werken de meeste Belgische strafinrichtingen sinds kort met een systeem van digitale vingerafdrukken, die gecontroleerd worden bij het verlaten van de gevangenis. Vorig jaar drong justitieminister Onkelinx er bij de directeurs op aan om vaker fotomateriaal te gebruiken. Ook een handstempel die enkel leesbaar is

... van wie 17 uit gesloten instellingen. Het aantal bajesklanten dat na penitentiair verlof niet of te laat terugkeerde, zoals Kaplan Murat, nam af van 9,2 procent in 2000 tot 7,5 procent in 2005.

Robbeneiland

Toch zijn de dalende cijfers nog altijd hoog in vergelijking met die van de Abu Ghraib-gevangenis in Irak, de voormalige eilandgevangenis Alcatraz in de Verenigde Staten, het militaire gevangenkamp Guantánamo Bay in Cuba, het vroegere folterfort Lecumberri in Mexico-stad of het zwaarbewaakte Robbeneiland in Zuid-Afrika, waar Nelson Mandela 26 jaar van zijn leven doorbracht. In die spartaanse strafinstellingen glipt of glipte haast niemand door de mazen van het net.

"Dat komt omdat we in West-Europa een humaner strafbeleid hanteren. De beveiliging mag niet ten koste gaan van de leefbaarheid, want uiteindelijk zijn en blijven de gedetineerden mensen. Mensen die mogelijk ooit weer in de maatschappij terecht komen. Een eilandgevangenis strookt niet met de manier waarop wij

Zijn ook mensen. Als ze geen enkele hoop meer mogen koesteren, draaien ze door. Er moet uitzicht zijn op een toekomst

kel zit een opzichter die in alle cellen kan binnenkijken als hij om zijn eigen as draait. De list van Bentham zit hem in het feit dat de opzichter de gevangenen wel kan zien, maar omgekeerd niet. Pittig detail: het logo van de Amerikaanse inlichtingendienst CIA is eveneens geïnspireerd door het panopticonmodel.

"In de 19de eeuw schoten panopticongevangenen als paddenstoelen uit de grond. Niet alleen de gevangenis van Dendermonde, maar ook die van Antwerpen of Leuven-Centraal zijn dan gebouwd. Bijna allemaal onder leiding van de Brusselse criminoloog Eduard

van een zware opsluiting en moordverberging", aldus Daems.

"Intussen is de filosofie veranderd", gaat Tom Daems verder. "Het actuele strafbeleid in West-Europa is gebaseerd op de reïntegratie in de maatschappij, herstelgericht werken en een grotere slachtofferbetrokkenheid."

Die humanere aanpak heeft zo zijn consequenties. Volgens Kristel Beyens, hoogleraar criminologie aan de Vrije Universiteit Brussel, houdt ze misschien een groter risico op ontsnappen in, maar weegt dat gevaar niet op tegen de verhoogde leefbaarheid in de gevangenenissen. "De roep om meer sloten en meer prikkeldraad klinkt luid, maar zeker even belangrijk is het contact tussen gedetineerden en bewakers. Een cipier die de mensen op zijn afdeling kent, zal sneller weten wanneer er ontsnapingsplannen worden gesmeed."

"We moeten iets doen met de gedetineerden om te vermijden dat ze vervreemden van de maatschappij of zot worden. Tja, dan moet je ze wel buiten laten. Leuven-Centraal bewijst overigens dat die methode haalbaar is. Het mag dan wel de gevangenis zijn waar de daders met de zwaarste straffen zitten, de direc-

Samenleven, moet er ademruimte zijn.

Daarom probeert ons strafbeleid een afweging te maken tussen veiligheid en een humane aanpak

er ademruimte zijn. Daarom probeert ons strafbeleid een afweging te maken tussen veiligheid en een humane aanpak." Bijgevolg is een ontsnapping op zich geen strafbaar gedrag. Volgens Beyens is dat niet meer dan normaal. "Gedetineerden zijn ook mensen. Als ze geen enkele hoop meer mogen koesteren, draaien ze door. Er moet uitzicht zijn op een toekomst."

Vergis u niet: een geslaagde ontsnapping is heus niet de natte droom van elke gedetineerde. Velen brommen rustig de hen opgelegde jaren uit, en rekenen zo op een vervroegde invrijheidstelling.

"Die technologische gadgets kunnen uiteraard helpen, maar kosten vooral veel geld", besluit Beyens. "Terwijl gevangenen die echt willen ontsnappen, altijd wel een manier zullen vinden om weg te raken."

Levend voorbeeld daarvan is een Amerikaans trio, Frank Morris en de broers John en Clarence Anglin. Zij ontsnapten op 11 juni 1962 in een opblaasbaar vlot van aan elkaar gelijmde regenjassen uit The Rock, het legendarische Alcatraz waar ooit topcrimineel Al Capone huisde. Wellicht gebruikten ze het getij van de San Francisco Bay om te ontsnappen. Niemand zal het ooit weten, want van de drie vermeetele gedetineerden werd nooit meer iets vernomen. Nog geen jaar na hun ontsnapping sloot Alcatraz officieel de deuren.

In de serie *MythBusters* op Discovery Channel werd in 2004 de legendarische ontsnapingspoging van Morris en de Anglins, later verfilmd in *Escape from Alcatraz*, met succes gekopieerd. Hun imitators bereikten met dezelfde middelen en onder dezelfde omstandigheden de wal. "There ain't no wall you can't cross over", zeggen ze sindsdien in de VS. Ook in Dendermonde konden 28 gedetineerden zich best vinden in dat motto.

vandaag 22 augustus in de geschiedenis

In de wereld

Spelen. Dat beslist het Internationaal Olympisch Comité vier dagen voor de start van het sportevenement in München. De andere Afrikaanse landen hadden dat gevraagd omdat Rhodesia in hun ogen een illegaal regime heeft.

1962 De Fransman Georges Watin van de geheime organisatie OAS pleegt een moordaanslag op president Charles de Gaulle, maar die mislukt.

1942 Brazilië verklaart de oorlog aan Duitsland, Italië en Japan.

1911 In het Louvre wordt de *Mona Lisa* op klaarlichte dag gestolen. Vier maanden later wordt het schilderij teruggevonden.

1864 De eerste Conventie van Genève vindt plaats. Het Rode Kruis wordt opgericht. Ook worden een aantal afspraken gemaakt over de behandeling en bescherming van oorlogsslachtoffers.

geboren

- 1969** Bruno Tobback, spa minister van Leefmilieu en Pensioenen
- 1963** Tori Amos, Amerikaanse zangeres
- 1917** John Lee Hooker, Amerikaanse bluesgitarist en zanger
- 1908** Henri Cartier-Bresson, Franse fotograaf
- 1904** Deng Xiaoping, leider van de Volksrepubliek China
- 1902** Leni Riefenstahl, Duitse cineaste

gestorven

- 1978** Jomo Kenyatta, president van Kenia
- 1974** Jacob Bronowski, Pools-Amerikaans BBC-presentator

1-5-10 jaar geleden in België

2005 KBC-bankier Bruno Tuybens treedt toe tot het internationale bestuur van mensenrechtenorganisatie Amnesty International. Het is de eerste keer in dertig jaar dat daar een Belg in zetelt. Bij KBC is Tuybens verantwoordelijk voor ethische beleggingen. Hij zorgde hij er mee voor dat KBC alle banden met wapenproducenten doorknipte. Twee maand later wordt hij staatssecretaris voor Overheidsbedrijven voor spa.

2001 De federale regering ontkent dat het begrotingsoverschot in gevaar zou zijn. "We zitten op koers om dit jaar het beoogde overschot te halen", klinkt het zowel op het kabinet van premier Guy Verhofstadt (VLD) als op dat van minister van Begroting Johan Vande Lanotte (sp.a). Volgens beide politici zijn er geen bijkomende besparingsmaatregelen nodig om op het einde van het jaar 0,2 procent overschot te boeken.

1996 Leo Hellemans en Jos Bouveroux worden de hoofdredacteuren van de BRTNieuwsdienst. Hellemans neemt de tv voor zijn rekening, Bouveroux de radio. Zij volgen Kris Borms en Roger Adams op. Hellemans was waarnemend hoofdredacteur bij de radio, Bouveroux Wetstraat-journalist. De twee willen een radioreportageploeg uitbouwen en de schotten tussen de BRTN-diensten afbreken.